

Nedim'in Şiirlerinde 'Vâsûht' tarzı aşkın izleri¹**Erdoğan TAŐTAN²****APA:** Taştan, E. (2019). Nedim'in Şiirlerinde 'Vâsûht' tarzı aşkın izleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 445-459. DOI: 10.29000/rumelide.618998**Özet**

Divan Şiiri aşk anlayışının iki önemli öznesi olan âşık ile mâşuk, Şiirde birbirinden farklı özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Divan Şiiri dünyasında pâdişâh, sultan, şâh gibi kelimelerle nitelenen ve âşıklarına sürekli cefa çektirip zulmeden mâşuk karşısında ona tek taraflı bir aşkla bağlanıp sevgilinin zulmüne katlanan, dahası bundan zevk alan bir âşık tipi yer almaktadır. Ancak Şiire hâkim olan bu aşk anlayışında özellikle klasik sonrası dönemde bazı değişimlerin yaşandığı, sevgilinin cefasına katlanmak istemeyen ve ondan yüz çeviren bir âşık tipinin Şiirde kendine yer bulmaya başladığı görölmektedir. Divan Şiiri aşk anlayışındaki bu değişimde, 16. asır İnan edebiyatında gelişmeye başlayan Vâsûht tarzı aşkın etkileri olduğu göze çarpar. Sevgilinin cefasına katlanmamak, ondan nefret edip yüz çevirmek şeklinde karşımıza çıkan Vâsûht tarzı aşk anlayışına, zaman zaman klasik dönem divan Şairlerinin Şiirlerinde de rastlanmaktadır. Ancak özellikle 18. asırdan itibaren bu aşk anlayışının divan Şiirinde daha belirgin bir şekilde karşımıza çıktığı söylenebilir. Şiirlerinde Vâsûht tarzı aşka yer veren Şairlerden biri de Nedim'dir. Onun Şiirleri çoğunlukla gerçekte hayattan alınmış konulara ve sevgililere yer verir ve bu Őiirlerdeki aşk anlayışı, çoğu zaman divan Şiirindeki hâkim söylemle örtüşür. Ancak Şairin bazı Şiirleri ve beyitlerinde bu söylemin dışına çıktığı ve Vâsûht tarzı aşka yaklaştığı göröür. Bu makalede Nedim'in bu tarz Şiirleri ve beyitleri ele alınacak ve Vâsûht tarzı aşkın onun Şiirlerinde ne şekilde ortaya çıktığı incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Nedim, vâsûht, divan Şiiri, aşk, âşık, mâşuk.**'Vasuh' kind of love in Nedim's poems****Abstract**

The important subjects of the love concept of the Diwan poetry which are the lover and the loved appears in front of us with different several features in poetry. In Diwan poetry world, there is a lover type who is against the loved who is described with the words of "throne, sultan, shah" and is victimized her lovers by tyrannizing consistently and bounded to the loved with one-sided love and standing to her tranny and moreover takes pleasure from this. However, there are some changes occur in this kind of love concept which is dominant in poetry, especially in the post-classical period; it is beginning to appear a lover type who does not want to stand the lovers pain and turning away from her. In this change which is in the concept of love in diwan poetry, the effects of the "Vasuh" kind of love which is developed in 16th century Persian Literature, attracts attention. To the "Vasuh" kind of love concept which appears in front of us as not standing the pain of the Loved, hating from her and turning away from her, is encountered in poems of the classic period poets, from time to time. However, it can be said that this kind of love concept appears in front of us more clearly in diwan

1 Bu makale, 12-13 Nisan 2019 tarihinde Kırklareli Üniversitesinde düzenlenen 2. Uluslararası Rumeli [Dil, Edebiyat, Çeviri] Sempozyumu'nda sunulan tebliğin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, etastan39@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2348-5632 [Makale kayıt tarihi: 20.08.2019-kabul tarihi:20.09.2019; DOI: 10.29000/rumelide.618998]

poetry especially afterward 18th century. One of the poets who includes "Vasuht" kind of love concept in his poems is Nedim. His poems mostly include the loveds and topics from real life and the understanding in these poems mostly overlaps with the dominant discourse in diwan poetry. However, it is seen that in some poems and couplets of the poet he goes out of this discourse and approaches to "Vasuht" kind of love. In this paper, it will be dealt with this kind of poems and couplets of Nedim and will be studied how the "Vasuht" kind of love emerges in his poems.

Keywords: Nedim, vasuht, diwan poetry, love, the lover, the loved.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı, kuralları kesin şekilde belirlenmiş güçlü bir edebî geleneğe dayanmaktadır. Bu gelenek, klasik şiirin şekli yönünü belli kalıplar dahilinde belirlediği gibi muhtevasını da kesin çizgilerle tespit etmiştir. Divan şiiri geleneğinde şairler çok defa kendilerinden öncekiler tarafından hazırlanmış bir dil, hayal ve mazmun birikimi ile şiire başlarlar. Bu ortak birikim, bu yola giren her şair için önünde hazır bulunduğu bir bütünü yansıtır. Bu birikimle şiir sanatını icraya başlayan şair için bundan sonra şiirde şahsi duygu ve düşüncelerini, duyuş ve hayallerini yansıtmak yerine geleneğin belirlediği muhtevayı kullanmak, geleneğin öğrettiklerini yerine getirip onun istediği hüviyette görünmek esastır. Klasik Türk edebiyatının ana konusunu teşkil eden "aşk, âşık, mâşuk" söz konusu olduğunda da şairin takındığı tavır, onun gerçek macerası ve hüviyetine göre değil, geleneğin belirlediği kalıplara göre şekillenir. Bu durumda divan şairi, geleneğin kendine sunduğu imkânlar dışına çıkmadan hazır bulunduğu bir duyuş ve düşünüşü, bir şiir tarzını benimser ve kullanır (Akün 1994, s. 413, 414).

Divan şiiri geleneğinde şiirin mihverinde yer alan unsur, aşktır. Şair, kendisine biçilmiş "âşık" rolünü kabul ederek işe başlar. Hatta gerçek hayatta henüz âşık olmamış olsa bile şair olarak sahneye çıktığı anda diğer bütün şairler gibi âşktan, aşkın hâllerinden ve ıstıraplarından bahsetmek durumundadır. Bu alan herhangi bir sosyal seviyenin, cinsiyetin, makam, mevki, yaş gibi unsurların müdahil olamadığı ve kendilerini gösterme fırsatı bulamadıkları bir alandır. Konumu ne olursa olsun "şâir", "âşık" olduktan sonra bütün öteki âşıklar gibi aynı duyguları yaşayacak, fiziksel ve ruhsal yönden her şairinki ile aynı olan müşterek bir sevgili tipini sevecektir (Akün 1994, s. 414).

Divan şiirindeki aşkın en önemli yönü, onun tek taraflı bir aşk olmasıdır. Onda seven ve aşkın ıstırabını çeken yalnız âşıktır. Sevgili ise âşğının çektiklerine ve kendisine karşı olan aşkına karşı ilgisiz bir tavır takınır. En küçük bir ilgiyi âşıktan esirgeyen sevgilinin bu aşka karşılık vermesi düşünülemez.

Şiirlerde idealize edilmiş bir biçimde karşımıza çıkan sevgili, bir yandan lütuf ve ihsanlarıyla âşıklara can bağışlayıp hayat veren, güzellikte benzeri bulunmayan, meclislerin vazgeçilmez unsuru olarak tasvir edilip hurilerle hatta meleklerle kıyaslanırken bir yandan da âşıklara acı ve ıztırap veren, onlara cevir ve cefa oku atıp hışımla davranan ve âşıkların canına kasteden gaddar, taş kalpli ve zalim biri olarak resmedilir (Gönel 2010, s. 44).

Divan şiirinde mâşuk ile âşık arasında her zaman belli bir mesafe vardır. Hüküm ve iradeyi elinde bulunduran mâşuk, âşık için bir hükümdar, sultan, efendi veya sahip konumunda, âşık ise onun karşısında bir kul, köle veya gedâ konumundadır. Burada tam bir saray istiâresi söz konusudur (Tanpınar 1988, s.5, 6; Akün 1994, s.415). Âşğa yüzünü göstermekte nazlanan ve onun karşısında cilveli bir tavır takınan sevgili, araya hasret ve ayrılığın girmesine ve âşğın da zaman zaman bu durumdan şikâyetine sebep olur. Sevgiliden gördüğü eziyet, cefa, naz, ilgisizlik ve vefasızlık tavırlarına, hatta

rakilere yüz vererek âşığı kıskançlık azabı içinde kıvrandırmasına rağmen âşık, bütün bunları bir lütuf ve ihsan olarak görür, isyan etmeden kabullenir. Sevgilinin bu olumsuz tavırları karşısında âşığın aşktan el çekmesi, isyan edip sevgiliden kopması söz konusu bile değildir. Zira âşığın esas korktuğu durum, sevgilinin eziyet ve cefaları değil, onun ilgisizliği, kendisinden yüz çevirip zulüm ve eziyetten vazgeçmesidir. Bu, âşığın bütün ümitlerinin bitmesi anlamına gelir (Akün 1994, s.415).

Ancak XVII. yüzyıldan itibaren toplumsal ve siyasal şartlara bağlı olarak Osmanlı fikir, sanat ve estetik dünyasında da bazı değişimler başlamış, bu değişim edebiyat sahasında da kendini göstermiştir. Bu asırda şairlerin yeni arayışlara yöneldikleri, Sebki Hindî, hikemî tarz ve mahallî üslup gibi farklı şiir anlayışlarının Osmanlı şiirinde kendine yer bulduğu görülmektedir. Bunlardan özellikle Bosnalı Alaeddin Sâbit (ö.1712) tarafından başarılı bir şekilde temsil edilen mahallî üslup, şiir dilinin genişlemesine, deyim, atasözü, halk tabirleri ve mahallî ifadelerle zenginleşip giderek konuşma diline yaklaşmasına zemin hazırlamış, bu da sonraki asırlarda şiirin dil, hayal dünyası ve mazmun anlayışında bazı değişimlerin meydana gelmesine sebep olmuştur (Bilkan 2015, 85, 86).

XVIII. yüzyıl, bu değişimin Osmanlı şiirinde daha da derin olarak hissedildiği bir dönemdir. Bu dönemde şairlerdeki yenilik arzusu Osmanlı şiirinin şekil ve muhteva açısından sahip olduğu katı kurallarda çözümlere yol açmıştır. Eskiden beri şiirde kendine yer bulan aşk, tasavvuf, rintlilik ve tabiat ile önceki asırdan itibaren artmaya başlayan mahallî konular bu asırda da devam etmekle birlikte şairler şiirlerinde iç ve dış gerçekliğe daha fazla yönelmişler ve neticede sosyal hayatta ve zihniyet dünyasındaki değişimin izleri şiirde de görülmeye başlamıştır. Bu değişimden etkilenen unsurlardan biri de klasik şiirin temel konularından biri olan aşktır. Aşk, geleneksel soyut kalıplardan çıkıp Nedim (ö. 1730) ve Enderunlu Fâzıl (ö.1810) gibi şairlerin şiirlerinde daha gerçekçi biçimde, yer yer müstehcenlik ve bayağılık boyutlarında ifade edilmeye başlanmıştır (Horata 2009, s.54).

Bu asırda şiirlerde orijinal benzetmelere ve alışılmadık mazmunlara yer verildiği, gelenek dışı söyleyişlerin arttığı ve Osmanlı şiir geleneğindeki sevgili tipinde, âşık ile mâşuk arasındaki geleneksel ilişkide bir değişim yaşandığı gözlemlenir. Artık şairler, mavi gözlü ve sarışın güzellere, kâfir dilberlerine olan meyillerini ifade edip esmerden şikâyet etmeye, sevgilinin her türlü zulüm ve eziyetine razı olan âşıkların yerini cefâlî sevgili istemeyen âşıklar almaya başlamıştır (Horata 2009, s.56). Neticede âşığın mâşuğa şartsız bağlılığı gevşemiş ve ikisi arasındaki ilişki itibarsız bir hâl almıştır. Gelenekteki bu muhteva değişiminin sadece Batı medeniyeti etkisiyle gelişen ıslahat hareketleri neticesinde Osmanlı sosyal hayatında ortaya çıkan değişime bağlı olduğu düşünülemez. Osmanlı aydın ve sanatkarı bir yandan yeni tanıdığı Batı medeniyeti ve onun kurumlarıyla temas kurarken diğer yandan da Sebki Hindî örneğinde olduğu gibi Doğu ile olan köklü ilişkilerini ve sanatsal etkileşimini de sürdürmüştür (Babacan 2010, s. 59). Bu noktada yukarıda bahsedilen XVII. asır sonrası Osmanlı şiirindeki muhteva değişiminin ve "aşk-âşık-mâşuk" arasındaki gelenekten farklı anlayışın, İran edebiyatında ortaya çıkan "Vâsûht" tarzı aşk anlayışıyla yakınlığı dikkat çekicidir.

İran edebiyatında Vâsûht tarzı

İlk kez Sirâcüddîn Alî Hân Ekberâbâdî Gevâliyârî (ö. 1169/1756)'nin "Çerâğ-ı Hidâyet", Lâle Tik-i Çend-behâr (ö.1188/1774)'in "Bahâr-ı 'Acem", Gıyâsü'd-dîn Muhammed Râmpûrî'nin "Gıyâsü'l-Lügât" gibi Hindistan bölgesinde telif edilmiş Farsça sözlüklerde kaydına rastladığımız "vâsûht" kelimesi, "yüz çevirmek, başka tarafa dönmek, tiksilmek, aşkı terk etmek, sevgiliden usanmak ve yüz döndürmek" gibi manalara gelen mürekkep bir mastardır. (Fütûhî-i Rûdma'cenî 1393/2014, s.9; Dehudâ 1377/1999, s. 23078). Kelimenin başındaki "vâ" ön eki başına eklendiği fiillerin anlamını tersine çevirir, onların zıt bir

anlam kazanmasına sebep olur. Eğer "sûhten" kelimesini "âşıklık, tutkunluk, gönül vermek" manalarına alırsak "vâsûhten" de "aşıkta geri dönmek, aşkı bırakmak" anlamlarında onun zıddı olur (Fütûhî-i Rûdma'cenî 1393/2014, s.9, 10). "Vâsûht" kelimesi, ıstılahi olarak ise mâşuktan nefret etme ve yüz çevirme muhtevasına sahip bir şiir tarzının adıdır (Fütûhî-i Rûdma'cenî 1393/2014, s.13). Vâsûht tarzı şiirde, geleneksel şiirden farklı olarak âşık, mâşuktan yüz çevirir ve artık onun nazını çekmez ve onu bir başka sevgiliye gitmekle tehdit eder.

Vâsûht tarzı, Vukû' Mektebi'nin bir kolu olarak ortaya çıkmıştır ve bu tarzın en bilinen şâiri, Vahşî-i Bâfkî (ö.974/1566)'dir (Şemîsâ 1394/2015, s.260). Vukû' Mektebi ise, XVI. yüzyılda Sebk-i Irâkî ile Sebk-i Hindî arasında Fars şiirinin gazelini tekdüze bir dilden ve ruhsuzluktan kurtararak ona hayat veren yeni bir tarzın adıdır. Bu tarz, XVI. yüzyılın ikinci yarısında en yüksek noktasına ulaşarak XVII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Vukû' Mektebi'nde aşk ve âşıklık halleri, âşık ve mâşuk arasında geçenler gerçekçi bir dille anlatılır. Bu tarzın gerçekçilik dışında en önemli özellikleri âmiyâne, sade ve akıcı bir dile sahip olması, klişeleşmiş geleneksel edebî sanatlarla çok yer vermemesi, elle tutulur somut bir mâşuktan söz edilmesi, diğer nazım şekillerine göre gazel ve terkîb-bende daha fazla yer verilmesi, sosyal çöntülerle birlikte şairlerin kendi iç dünyalarına yönelmelidir (Babacan 2012, s.59-62). Vukû' Mektebi, Sebk-i Irâkî'nin gerçeklerden kopuk şiir tarzına, sürekli tekrarlanan ve belli kalıplar dışına çıkamayan söylem ve mazmunlarına aykırı olarak hayatın gerçek yüzünü de şiire aktarmaya çalışmıştır ve bu yüzden de vukû' bulma ve gerçekleşme anlamında olan Vukû' Mektebi adı ile anılmıştır. Bu mektebin ana teması gerçeklere dayanır. Şair, hayal boyutundan çıkarak âşık ve mâşuk arasında geçen olayları, duyguları olduğu gibi abartısız şekilde şiire aktarır (Behzad 2017, s. 57).

Vâsûht tarzını başlatan kişinin kim olduğu hakkında ortak bir görüş bulunmamaktadır; ancak genel olarak Vahşî-i Bâfkî (ö: 974/1566) bu tarzın kurucusu ve en iyi temsilcisi olarak kabul edilir. Ancak bu görüşe katılmayan araştırmacılar da vardır. Örneğin Mahmûd Fütûhî-i Rûdma'cenî, Vâsûht tarzını ele aldığı yetkin çalışmasında Vahşî-i Bâfkî'nin bu tarzın kurucusu ve en iyi temsilcisi olmadığını dile getirir. O, Vâsûht teriminin ve sevgiliden yüz çevirme temasının ilk önce Muhteşem-i Kâşânî (ö.996/1588)'nin gazellerinde yer aldığını belirterek ilk ve en ünlü Vâsûht şâiri olarak onu tanıtır ve bu tarz şiirlerin en çok onun divanında yer aldığını belirtir. Ayrıca Muhteşem-i Kâşânî'nin, bu yolda yazdığı çeşitli gazelleriyle Vâsûht tecrübesini ilmî ve nazarî açıdan açıkça tanıtan ilk kişi olduğunu ifade eder. Araştırmacıya göre bu tarzın en iyi temsilcisinin Vahşî-i Bâfkî olduğu ve Vâsûht tarzının onunla son bulunduğu şeklindeki görüş de temelsiz ve itibarsızdır. Zira bu tarz şiir söyleme geleneği Vahşî'nin ölümünden sonra da devam etmiş ve Fars şiirinde Vâsûht terimi uzun müddet varlığını sürdürmüştür (Fütûhî-i Rûdma'cenî 1393/2014, s.29).

Sevgiliden yüz çevirme konusuna, Vâsûht tarzının oluşumundan önce de bazı eski şairlerin şiirlerinde, özellikle de Gazneliler devri şairlerine ait kasidelerin tegazzül bölümlerinde rastlanmaktadır. Bu tür şiirlerde mâşuk değersiz bir konumdadır ve bazen âşığın cariyesi, çoğunlukla da onun gulamıdır; yani mâşuk erkektir. Şair, sevgilisine sertlikle ve kaba bir şekilde davranır ve onu aralarındaki bağı koparmakla tehdit eder (Şemîsâ, Sîrûs 1394/2015, s.263).

Ama bu konu, daha çok XVI. ve XVII. yüzyılda Vâsûht tarzı çerçevesinde yazılan şiirlerde karşımıza çıkmaktadır. Kısacası Vâsûht, ilk dönemlerden itibaren Farsça siirde var olan, uzun bir süreye yayılan ama Vukû' Mektebi ile belirginleşen ve onun bir yan kolu olarak değerlendirilebilecek bir tarzıdır.

Vâsûht tarzı aşkın belli başlı özellikleri

Vâsûht tarzı aşkın şahıs kadrosu, gelenekte işlenen aşktan farklı olarak üç kişiden değil, dört kişiden oluşur. Klasik şiir geleneğinde alışıktığımız "âşık, mâşuk ve rakip" üçlüsüne, bu tarz aşkta dördüncü bir şahıs olarak "başka bir sevgili (mâşûk-ı diğer)" eklenir. Rakibin aşk macerasına dahil olmasından sonra âşıkta kıskançlık artar. Mâşûğu rakibe yönelmekten alkoymak için kendinde güç bulamayan âşık, nihayet ondan yüz çevirir ve mâşûğun rakibe iltifatına diğer sevgilinin peşinden giderek karşılık verir.

A) Yüz çevirmenin sebepleri

Âşığın mâşuktan nefret edip yüz çevirmesinin belli başlı sebepleri vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Gayret (kıskançlık): Sevgilinin rakibe ilgi göstermesi, âşığın incinmesinin ve acı çekmesinin temel sebeplerinden biridir. Sevgiliyi gizli veya açık olarak rakibe iltifat ederken gören âşıkta kıskançlık artar ve sevgiliden yüz çevirir.

2. Sevgilinin zulüm ve sitemi: Yüz çevirmenin bir nedeni de sevgilinin âşığa yaptığı zulüm ve eziyettir.

3. Sevgilinin edepsizliği (Bî-edebî-i mâşûk): Âşık, sevgilinin edepsizliği sebebiyle ondan uzaklaşır. Burada kastedilen sevgilini diğer âşıklara karşı gösterdiği hafif tavırlardır.

4. Kavuşmanın zorluğu: Sevgilinin vuslatı sürekli ertelenmesi de âşığın sevgiliden yüz çevirme sebeplerinden biridir.

B) Vâsûht tarzı gazellerdeki mazmunlar

Sevgiliden yüz çevirmenin çeşitli derece ve aşamaları vardır; bu yüzden de Vâsûht tarzı gazelerde kullanılan mazmunlar oldukça fazladır. Bu tarzda yazılan gazellerin birçoğunda tek bir durum, tek bir duygu veya tek bir mazmunun işlendiği örnekler sıklıkla karşımıza çıkar. Bu tarz şiirlerde karşımıza çıkan mazmunları daha iyi tanımak için bu gazellerden bazılarını ele almak gerekir.

1. Ayrılığın visâle tercih edildiği gazel: Bu tür gazelerde âşık konumundaki şairler, ayrılığı visâle tercih ederler.

2. Gazel-i şikâyet: Şâir, sevgilinin davranışlarından dolayı şikâyet eder.

3. Gazel-i i'râz (yüz çevirme): Âşık özellikle mâşuk tarafından aldatıldığı hissine kapılırsa ondan yüz çevirir ve başka bir sevgiliye yönelir.

4. Gazel-i huşûnet (sertlik, kabalık): Bu tür gazelerde âşığın, sevgilinin davranışından dolayı duyduğu öfke, ona karşı düşmanlık beslemesine, onunla kavga edip çekmesine kadar varır.

5. Gazel-i Nefrîn (ilenme, lanet okuma): Öfkeli âşık, lanet ve ilenmeyi o dereceye vardırı ki sadece sevgiliye değil, kendine ve aşka da lanet eder. Sevgilinin kendisi gibi bir başkasına âşık olması ve kendisinin çektiklerini onun da çekmesi âşığın en büyük temennisidir.

7. Gazel-i tehdîd: Âşık, sevgilinin rakiplerle bir araya gelip onlara lütufta bulunması sebebiyle sevgiliyi terk etmekle tehdit eder.

8. Kadın sevgiliden yüz çevirme ve erkek sevgiliye gönül verme: Bu konuyu işleyen gazellerde şâirler genellikle kadınlara has özelliklerle tasvir ettikleri bir sevgiliye olan aşklarını dile getirirler. Ancak çeşitli sebeplerle âşık (şâir), bu sevgiliden nefret edip yüz çevirdiğinde yeni bir mâşuk bulur; bu mâşuk genellikle erkek olur ve şiirde erkeklere ait vasıflarla karşımıza çıkar (Fütûhî-i Rûdma'cenî 1393/2014, s.15-21).

Türk edebiyatında Vâsúht tarzı

Klasik Türk edebiyatı, hemen her dönemde Fars edebiyatı ile sıkı ilişki içinde olmuş ve genelde Fars edebiyatındaki akımlar, Türk şairler ve yazarlar tarafından da dikkate alınmıştır. Çalışmamızın konusunu oluşturan Vâsúht tarzı da Osmanlı edebiyatında bir tarz olarak ortaya çıkmasa bile bu tarzın olduğu XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı sahası şairlerinin şiirlerinde de sevgiliden yüz çevirme konusuna rastlanmaktadır. Osmanlı şiirinde, sevgiliden yüz çevirme teması XVII. yüzyıldan sonra, özellikle de XVIII. ve XIX. yüzyılda daha sık karşımıza çıksa da hemen her yüzyılda bu konulara yer veren şiirlerin varlığı kaçınılmazdır. Zira sevgiliden yüz çevirme konusu Türk edebiyatında da Fars edebiyatı kadar eskidir ve Vâsúht tarzı Türkçe şiirlerin Farsça benzerleriyle eşzamanlı olarak ortaya çıktığı, tespit edilebilen birçok örneğe dayanarak bilinmektedir (Behzad 2017, s. 66). Örneğin XVI. yüzyılda yaşayan Bâkî (ö.1600), Mihrî Hâtûn (ö.1514-15), Mu'îdî (ö.1568?) gibi Osmanlı şairlerinin şiirlerinden alınan aşağıdaki örnekler, bu tarzın Osmanlı şiirinde eskiden beri var olduğunu ispatlayan önemli delillerdir:

Nice bir mübtelâ-yı 'aşka hicrânı belâ olsun
İlâhî kendü gibi bî-vefâya mübtelâ olsun

Bâkî, G.351/1 (Küçük 1994, s.317)

Mugaylân-ı belâ tutmuş tarîk-i Ka'be-i vasluñ
Efendi ben o râh-ı pür-has u hâşâkden geçdüm

Bâkî, G.316/5 (Küçük 1994, s.295)

Hüsn sermâyesi elden gidicek bir gün ola
Bildüre itdügüñi sevdiğüm Allâh saña

Mihrî, G.6/3 (Arslan 2007, s.218)

Nice sengîn-dil imişsin ki eser itmedi hiç
'Âşık-ı şûrîdeler âhı seher-gâh saña

Mihrî, G.6/6 (Arslan 2007, s.218)

Mihrî çeke cevruñi vü lutfuñ göre agyâr
Devlet aña zillet bu cefâ-kârâ nedendür

Mihrî, G.6/27 (Arslan 2007, s.228)

Mu'îdî'nin sevgilinin vefasızlığından, herkese yüz verip kendisine naz yaptığından, aşkın mihnet ve zorluğundan ve sevgilinin ahde vefa göstermediğinden şikayet edip aşktan vazgeçtiğini ifade ettiği aşağıdaki gazeli de Vâsúht tarzının güzel bir örneği olarak kabul edilebilir:

Ol sanem çün bî-vefâdur vâz geldüm sevmezem
Bî-vefâ sevmek hatâdur vâz geldüm sevmezem

Meyl ider her gördüğüne bir akar sudur hemân
Şivesi ancak bañadur vâz geldüm sevmezem

Çünkü ol hercâî 'ahdin bozdu uyup düşmene
Terkini urmak revâdur vâz geldüm sevmezem

Gâh nâle gâh girye gâh mihnet gâh gam
Baña bunlar ne belâdur vâz geldüm sevmezem

Bu gönül meh-pâreler mihrinde yüz agardamaz
Tâli'üm gâyet karadur vâz geldüm sevmezem

İy Mu'îdî bî-bedeldür misli yok yârûñ velî
Bî-vefâ sevmek hatâdur vâz geldüm sevmezem

Mu'îdî, G.313 (Tanrıbuyurdu 2018, s.280)

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, özellikle Sebk-i Hindî tesirinde kalan İsmetî (ö.1665), Şehrî (ö.1660) ve Şeyh Gâlib (ö.1799) gibi bazı divan şairlerinde de Vâsûht tarzı aşkın izlerine rastlanmaktadır (Babacan 2010, s.61).

Örneğin İsmetî aşağıdaki beyitlerde sevgilinin binlerce nazla âşıklarına bir bakışının yıllarca beklemeye değmeyeceğini, âşığa visâli lutfetmediği için onun değer vermesine gerek olmadığını belirtir.

Hezâr nâz ile 'uşşâka bir nigâhı o şûhuñ
Reh-i niyâzda yıllarca intizâra degmez

İsmetî, G.39/4 (İpekten 1974, s.62)

Eder mi İsmetî-i zâre lutf pâye-i vaslın
Gönül o şâhid-i nâzuñ bir i'tibârına degmez

İsmetî, G.39/5 (İpekten 1974, s.63)

Yine aynı şair aşağıdaki beyitlerin ilkinde sevgiliye seslenerek kendisi gibi rakipleri hoş tutan bir sevgiliye gönlünün bağlanmayacağını, ikincisinde ise kendisinden ayrıldıktan sonra artık sevgilinin istediğiyle birlikte olabileceğini, yani artık onunla ilgilenmediğini ifade eder.

Divâne midir dil ki ola beste-i mihri
Bir sencileyin dilber-i ağıâr-nevâzuñ

İsmetî, G.49/2 (İpekten 1974, s.69)

Ne çâre n'eyleyeyim çünkü benden ayrıldıñ
Kimüñle ister iseñ ey nedim-i cân yâr ol

İsmetî, G.52/4 (İpekten 1974, s.72)

Malatyalı Şehrî'nin

Belâ-yı 'aşka düşdüñ 'aşk-ı mihnetkârı gördüñ mi
Beni âzâr iderdüñ sevdigüm âzârı gördüñ mi

Şehrî, G.125/1 (Demirel 2017, s. 124)

mala'ı ile başlayan gazeli de bütünüyle Vâsûht tarzına örnek olabilecek beyitleri ihtiva etmektedir. Bu gazelde Şehrî, sevgilinin de kendisi gibi bir başkasına âşık olup aşk belasına düştüğünü, kendisini inciten sevgilinin de gönül verdiği kişi tarafından aynı şekilde incitildiğini, âşığın sararmış çehresini görüp gülen sevgilinin vücudunun da aşk yüzünden hilale döndüğünü, şâiri yakan aşk ateşinin sevgiliyi de yakıp kül ettiğini, kısaca bir başkasına gönül vermekle sevgilinin de âşığın çektiklerini tecrübe ettiğini belirtir.

Şiirlerinde Vâsûht tarzı örneklere rastlayabileceğimiz şairlerden biri de XVIII. yüzyıl şairi Şeyh Gâlib'dir. Onun gazellerinde Vâsûht'u az sayıda olmakla birlikte daha derin bir şekilde ele aldığı görülür (Babacan 2010, s.62). Şairin,

Gönül ders-i gamuñ çokdan unuttı hâtruñ hoş tut
O mürği başka bir sayyâd tutdı hâtruñ hoş tut

Şeyh Gâlib, G.XXVII/1 (Gürer 1993, s.356)

matla'ı ile başlayan gazeli ile

Yeter ey dil bu heves besdür bes
Ber-hevâ sarf-ı nefes besdür bes

Şeyh Gâlib, G.CXXXII/1 (Gürer 1993, s.440)

Mürg-ı âh-ı ehl-i derdem lânedem kıldum ferâğ
Gör o Hindüyem ki âteş-hânedem kıldum ferâğ

Şeyh Gâlib, G.CLVII/1 (Gürer 1993, s.457)

Ser-mest-i gül-'arak görüp ol yâri n'eyleyüm
Bûs eyleyüp ol la'l-i şeker-bârı n'eyleyüm

Şeyh Gâlib, G.CCXXIV/1 (Gürer 1993, s.509)

matla'lı gazelleri, bir bütün olarak çeşitli açılardan Vâsûht tarzı aşkı dile getiren şiirlerdir. Şairin bazen bir gazelin bütününde değil, bir veya birkaç beytinde sevgiliden yüz çevirme temasını ele aldığı da görülür (Babacan 2010, s.61-66).

Nedim'in şiirlerinde Vâsûht tarzı

Lale Devri'nin önde gelen şairi olan Nedim, mahallî üslubun edebiyatımızdaki en önemli temsilcilerinden de biridir. Şairin yaşadığı XVIII. yüzyılın ilk yarısında edebiyatımızda günlük hayatı yansıtmak, konularda daha çok mahallîleşmek, halk zevkine yaklaşmak, dilde önceki dönemlere göre bir sadelik, tabii Türkçenin ve konuşma dilinin şiire daha fazla girmesi gibi hususiyetler dikkati çeker (Mazıoğlu 2018, s.18). Nedim'in şiirlerinde de yaşadığı döneme özgü bu tür özellikler fazlasıyla bulunur. Şair çok defa divan şiirinin soyut kavramlarından ve mazmunlarından kendisini kurtararak yüzünü yaşanan hayata ve gerçekliğe çevirmiştir. O ilhamını yaşadığı hayattan ve tabiattan almış, onları kendi özellikleriyle tespitte çalışmıştır. Realiteye bağlılığı yüzünden devrini ve yaşadığı çevreyi eserlerine geniş ölçüde yansıtmış, eski şiirimizde tasviri minyatürden resme yükselterek bize yer yer resmin tabiiliğini ve canlılığını duyurmuştur (Mazıoğlu 2018, s.77). Nedim'in gerçekliğe bağlılığı ve beş duyusunun çevresindeki eşya ile doğrudan doğruya temasa gelişi yüzünden devrindeki birçok ayrıntıyı onun şiirlerinde bulmak mümkündür. Dönemin modası, giyim kuşama, İstanbul'un semtleri, özellikle Boğaziçi ve Kâğıthane çevresi, bayramlar, çeşitli törenler, devrin güzelleri gibi yaşanan hayatı yansıtan

ayrıntılar onun Şiirlerinde özellikle de kasidelerinin nesip bölümlerinde ve Őarkılarında karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleriyle Nedim'in Şiiri, Fars Şiirinde XVI. yüzyılda gelişmiş olan ve aşkı, âşıklık hallerini, âşık ve mâşuk arasında geçenleri gerçekçi bir dille anlatma esasına dayanan, yani gerçekliği Şiire sokan Vukû' Mektebi ile büyük benzerlikler gösterir. Onun Şiirlerinde bu akıma uygun birçok kullanıma rastlamak mümkündür.

Nedim'in aşk anlayışında da bu gerçekçi tutumunun yansımalarını görürüz. Şiirlerinde beşerî aşkın neşe ve sürurunu terennüm eden Şair, çoğu zaman beşerî zevkler peşinde koşan bir âşık olarak karşımıza çıkar. O, Şiirlerinde maddî aşkın bütün heyecanlarını ve çapkınlıklarını kayıtsızca söylemekten çekinmez. Onun Şiirlerinde boy gösteren sevgililer de divan Şiirinin keman kaşlı, nokta ağızlı, yılan gibi uzun saçlı, kıl kadar ince belli olarak idealize edilen sevgililerinden farklı şekilde gerçek hayattan alınmış, Şairin bizzat çevresinde gözlemediği sarı saçlı veya mavi gözlü olan, giyim kuşamıyla hâl ve tavırlarıyla oldukça gerçekçi bir şekilde resmedilmif güzellerdir. Bu güzellere bazen bir çengî güzeli, bazen Cezayirli bir âfet, bazen de Hristiyan bir kız olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle Nedim'in geleneğe bağlı kalmadığı, gelenek dışında bir sanat anlayışına yöneldiği görülür (Mazıoğlu 2018, s.53-66). Şairin divan Şiiri geleneğinden farklı bu tutumu, zaman zaman Őiirlerindeki âşık ve mâşuk arasındaki ilişkide de kendini gösterir. Nedim'in Şiirlerinde âşık, yavaş yavaş sevgili karşısındaki bir kul veya köle gibi olan konumundan uzaklaşarak onunla aynı seviyeye yaklaşmış durumdadır. Onun Şiirinde âşığın da mâşuğun da "aşk"tan aynı keyif ve lezzeti aldığı söylenebilir. Zira burada söz konusu olan aşk, beşerî aşktır ve statü olarak her iki tarafı da birbirine yaklaştırmaktadır. Bunun neticesinde onun Şiirinde sevgilinin güzelliği, nezaket ve latafetinin yanında naz ve işvesi, zulüm ve sitemi de yer almakta, zaman zaman da sevgilinin bu tavırlarından Őikayete rastlanmaktadır. İşte Nedim'in Şiirinde gördüğümüz sevgilinin zulüm ve siteminden Şikayet ve ondan yüz çevirme teması, onun Şiirini Fars edebiyatında gelişen ve Vukû' Mektebi'nin bir kolu olarak ortaya çıkan Vâsûht tarzına yaklaştırmaktadır. Nedim'in birçok Şiirinde veya beytinde bu tarzın özelliklerini tespit etmek mümkündür.

Şairin Vâsûht tarzına ait özellikleri bulabileceğimiz en önemli gazeli, aşağıdaki gazeldir:

Tahammül mülkünü yıkdın Hülâgû Hân mısın kâfir

Amân dünyâyı yakdın âteş-i sûzân mısın kâfir

Kız oğlan nâzi nâzın Őeh-levend âvâzı âvâzın

Belâsın ben de bilmem kız mısın oğlan mısın kâfir

Ne ma' nî gösterir dışundaki ol âteşin atlas

Ki ya' nî şu'le-i cân-sûz-ı hüsn ü ân mısın kâfir

Nedir bu gizli gizli âhlar çâk-ı giribânlar

Aceb bir şuha sen de âşık-ı nâlan mısın kâfir

Sana kimisi cânım kimi cânânım deyü söyler

Nesin sen doğru söyle cân mısın cânan mısın kâfir

Őarâb-ı âteřiniñ keyfi rûyuñ şu'lelendirmif

Bu hâletle çerâğ-ı meclis-i mestân mısın kâfir

Niçün sık sık bakarsın böyle mir'ât-ı mücellâya
Meger sen dahı kendi hüsnüñe hayrân mısın kâfir

Nedîm-i zârı bir kâfir esîr etmiş işitmişdim
Sen ol cellâd-ı dîn düşmen-i îmân mısın kâfir

Nedim, G.41 (Macit 2017, s.226)

Burada şair, sevgiliyi Hülâgû Hân' a benzeterek tahammül ülkesini yıktığını söylemektedir. Şiirde, aşkın acısına tahammülü kalmamış ve bu yüzden sevgiliye serzenişte bulunan bir âşık söz konusudur. İkinci beyitte şair, sevgiliyi nazından dolayı bir "bela" olarak tasvir ederken gelenekteki sevgili tipinden de iyice uzaklaşmaktadır. Vâsûht tarzına örneklik etmesi bakımından gazelin dördüncü beyti de önemlidir. Burada, "A kâfir! Gizliden gizliye bu âh edişler, yaka yırtmalar da nedir? Acaba sen de bir şûh sevgili için inleyen bir âşık mısın?" diyerek sevgilinin de başka birine âşık olduğunu, aynı aşk acısını onun da çektiğini vurgulamakta, zımnen onun çektiği aşk acısından keyif almaktadır. Bu tavır, sevgiliyi kıskanmayan aksine onun başka birine gönül vermesini ilgisizlikle karşılayan ve ondan yüz çevirmiş olan bir kişinin tavrıdır ve Vâsûht tarzı aşk anlayışının da bir yansımasıdır. Gazelin son beytinde de şair, "Şu inleyip duran Nedim'i bir kâfirin esir ettiğini işitmiştim. Yoksa o din celladı ve iman düşmanı olan kâfir sen misin?" diyerek sevgilinin kendisinde din de iman da bırakmadığını ifade ederek ona serzenişe devam etmektedir. Bu gazele redif olarak seçilen ve sevgiliyi vafsetmek için kullanılan "kâfir" kelimesinin bu şekilde kullanımı gelenekte karşımıza pek çıkmamaktadır. Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan kişiler için kullanılan ve anlam olarak "örten, gizleyen" gibi anlamlara gelen "kâfir" kelimesi divan şiiri geleneğinde bazen siyah renk ile ilişkilendirilerek sevgilinin saçı, beni ve ayva tüyleri için kullanılırken bazen de merhametsizliği, insanın imanını gidermesi, âşığı aşk şehidi etmesi, hileleri ve âşiğa ettikleri söz konusu edilerek sevgilinin kendisi için kullanılır. Hatta kelimenin kimi tasavvufî metinlerde zaman zaman hakikî sevgili için kullanıldığı da dikkati çeker. Ancak "kâfir" kelimesinin burada olduğu gibi teklifsizce ve konuşma diline yakın bir üslupla beşerî bir sevgili için kullanımı zannediyoruz ki Nedim'e hastır ve onun şiirlerinde görülen sevgili tipinin bir özelliğidir.

Vâsûht tarzını bir bütün olarak ele aldığı yukarıdaki gazel dışında Nedim'in farklı gazeller içinde yer alan bazı beyitlerde de bu tarzın yukarıda zikredilen bazı mazmunlarına yer verdiği görülür. Bu örnekleri, ele aldıkları mazmun ve konuları dikkate alarak şu şekilde gruplandırabiliriz:

Sevgiliden vazgeçme veya yüz çevirme

Şair aşağıdaki beyitte şaraba ve sevgiliye çoktan tevbe ettiğini, ancak dostların kendisini kınamaktan vazgeçemediklerini belirtir:

Mey ü mahbûba çokdan tevbekâr oldu Nedîm-i zâr
Niçin ammâ ki bilmem yine yârân ta'ne-zenlikde

Nedim, G.125/6 (Macit 2017, s.259)

Aşağıdaki mısralarda da şair, gül gibi olan her sevgilinin aşkıyla bülbül gibi ağlayıp inlemeyeceğini, her güzele gönül vermeyip onun yolunda perişan olmayacağını ve tabiri caizse seçici olacağını belirtirken gelenekten farklı olarak sevgili karşısında müstağni bir tavır takınmaktadır.

Her gülün şevkiyle bülbül gibi zâr olmaz Nedîm
Değme bir zülf-i girih-gîre şikâr olmaz Nedîm
Her gül-istânda çü şeb-nem hâksâr olmaz Nedîm
Değme bir dil-ber beğenmez bir dil-i nakkâdı var

Nedim, Musammat 20/5. Bend (Macit 2017, s.192)

Şair yine,

Tırâz-ı meclis-i ahbâb ise ben istemem yârı

Nedim, Musammat 4/2. Bend/3 (Macit 2017, s.180)

mısraıyla dostların meclisinin süsü olan bir sevgiliyi istemediğini belirterek böyle bir sevgiliden yüz çevirdiğini ifade etmiş olmaktadır.

Aşağıdaki beyitte ise cihânın güzellerinin aşkını görünmez bir bela olarak vasıflandıran şair, bundan sakınmayı ve güzellerle yakınlık kurmamayı, onlardan yüz çevirmeyi kendisine telkin etmektedir.

Görünmez bir belâdır aşk-ı hûbân-ı cihân şimdi
Nedimâ kıl hazer germ-ülfet olma bizden eylerle

Nedim, G.144/5 (Macit 2017, s.268)

İltifât-ı yâra mağrûr olma dil verme Nedîm
Gör ne kanlar yutdurur ol meh hele bir kez seve

Nedim, Nazm 8/2 (Macit 2017, s.166)

şeklindeki beyitte de benzer bir konu ele alınmakta, sevgilinin iltifatıyla gururlanmamak ve ona gönül vermemek gerektiği ifade edilmektedir. Zira o ay gibi sevgili bir kez sevdiğinde âşığa kanlar yutturmaktadır.

Sevgiliye beddua etme ve ilenme

Bu tür örneklerde Nedim çoğunlukla sevgilinin kendisine çektirdiği aşk acısının aynısını onun da tatması için bedduada bulunur. Örneğin aşağıdaki beyitte şair, sevgiliyi "zâlim" olarak vasıflandırıp onun, âşığın geceleri hiç dinmeyen inlemesinden haber olmasını istemekte, kendisini ayrılık hastası yaptığı gibi onun da aynı derde düşmesi için beddua etmektedir.

Hüçüm-ı nâle-i şeb-gîrden zâlim haberdâr ol
Beni bîmâr-ı hicrân eylediñ sen dahı bîmâr ol

Nedim, G.77/1 (Macit 2017, s.241)

Aynı hayal aşağıdaki beyitte de biraz farklı bir şekilde tekrar edilmektedir.

Nedimânîñ sözü ancak budur ey âfet-i devrân
Gözün gibi beni bîmâr kıldın sen de bîmâr ol

Nedim, G.77/7 (Macit 2017, s.241)

Şair, aşağıdaki beyitte de sevgilinin gözünün hastalıklardan kurtulmaması ve külahının kırıklığına ilaç bulunmaması için yine beddua eder:

Hasteliklerden amân görmeye çeşm-i siyehin
Mûmiyâ bulmaya âlemde şikest-i külehin

Nedim, G.64/1 (Macit 2017, s.236)

Sevgilinin vefasızlığı ve kavuşmayı ertelemesi

Şair zaman zaman sevgilinin vefasızlığından, vuslat için söz vermesine rağmen sözünde durmamasından da şikayet eder ve bu durumu ondan uzaklaşmak için bir sebep olarak görür. Örneğin aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin boynundan ve göğsünden öpücükler vadetmesine rağmen bu vadinden dolayı pişman olduğunu belirtir ve bu durumdan hoşnutsuzluğunu dile getirir:

Gerdeninden sînesinden bûseler etmişdi va'd
Cümlesinden n'eyleyim kâfir peşimân oldu hep

Nedim, G.9/5 (Macit 2017, s.213)

Aşağıdaki beyitte de şair sevgilisini tasvir ederken vefasının az olduğundan şikayet etmektedir:

Kim vasfını ne ben diyeyim hod ne sen işit
Ammâ biraz vefâcığı nâkıs şurası var

Nedim, G.25/4 (Macit 2017, s.220)

Nedim, aşağıdaki beyitte ise sevgilinin hile ile gönlünü vuslattan yana ümitsiz bıraktığını belirttiikten sonra bu duruma çaresizce boyun eğdiğini söylemekte, ancak hiç olmazsa gam yüküyle kalbini kırmamasını ondan istemektedir:

Eyleyen nevmîd-i vuslat hâtırı bir mekr ile
Kâ'ilem bâr-ı gamıyla bâri dil-gîr etmesin

Nedim, G.110/6 (Macit 2017, s.254)

Sevgilinin "bî-vefâ" olarak nitelendirilip dün geceki mecliste âşığı, verdiği vuslat vaadini unutması gibi unuttuğunun ifade edildiği aşağıdaki beyit, divan şiirinin klasik döneminde de örneklerine rastladığımız türden bir ifadeyi içinde barındırmaktadır:

Anmadın bir kerre lutfuîla bizi ey bî-vefâ
Va'd-i vasl-âsâ unuttun meclis-i dûşînede

Nedim, G.116/2 (Macit 2017, s.256)

Ancak "şûh" olarak nitelenen sevgilinin şairi aldattığının ve yalan söylediğinin dile getirildiği aşağıdaki bend ise, gelenekte olmayan bir söylemin, dahası Nedim'e has bir ifade tarzının örneğidir kanaatindeyiz. Bu sevgili, henüz olgunlaşmadığını gerekçe göstererek vuslat meyvesini şairden esirgemektedir. Böyle bir söylem, vuslata erememekten dolayı şairin serzenişlerinin "Nedimâne" bir ifadesidir ve onun şiirini Vâsûht tarzı şiirlere yaklaştırmaktadır:

Şûhsun neyleyim ammâ ki yalan söylersin
Her zamân böyle Nedimâyı firib eylersin

Hamdır mîve-i vashm sana olmaz dersin
Olsun ey tâze nihâl-i çemen-i cân olsun

Nedim, Musammat 35/3. Bend (Macit 2017, s.201)

Gayret (Kıskançlık)

Rakilere yakın davranması sebebiyle sevgilinin âşıkta kıskançlık uyandırması, zaman zaman Nedim'in Şiirlerinde de karşımıza çıkar. Sevgiliyi kıskanma konusu, onun Şiirinde sevgiliden yüz çevirme derecesine varmasa da Vâsûht tarzı Şiirlerde işlenen bir konu olması dolayısıyla burada değinilmesi gereken başlıklardan biridir. Örneğin aşağıdaki beyitte her gece sevgilinin beline sarılarak canına can katan rakibi kıskanan Şair, sevgiliye insaflı olması ve kendisine de aynı Şekilde davranması için seslenmektedir.

Kocup her Şeb miyânın cânına cân katmada ağyâr
Behey zâlim sen insâf et bizim de cânımız vardır

Nedim, G.26/6 (Macit 2017, s.220)

Yine aşağıdaki mısralarda sevgilinin sinesinin bu gece kimlerin gözünün nuru olduğunu, onun nereye gidip kimin yarasına merhem olduğunu sorgulayan Şair, zımnem sevgilinin ağyâr ile birlikte olduğunu ifade etmekte ve bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir.

Kimlerin çeşmine ol sîne bu Şeb nûr oldu
Nereye gitdi o hercâyi o meh-pâre aceb
Kimlerin yârasına merhem-i kâfûr oldu
Kandedir kande o zâlim o sitemkâre aceb

Nedim, Musammat 13/1. Bend (Macit 2017, s.188)

Şair, aşağıdaki mısralarda ise

Nâr-ı gayretle arak-rîz-i hicâb oldukça ben
Za'fımı fehm eyleyüp derdi o Şûh-ı pür-fiten
Bunlara ben eyleyim mekri temâşâ eyle sen

Nedim, Musammat 7/4. Bend (Macit 2017, s.184)

diyerek açıkça kıskançlık ateşi içinde yanıp utançtan ter döktüğünü ifade ederken buna karşılık sevgilinin onun zaafiyetini anlayıp ona bir oyun oynadığını söylemektedir. Şair,

Sen yine bir nev-niyâz âşık mı peydâ eyledin
Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûlar var idi

Nedim, G.147/4 (Macit 2017, s.269)

Şeklindeki beyitte ise kendisinin sevgili için yüz suyu dökmesine karşılık onun yeni bir âşık peyda eylemesini kıskanmakta ve bu durumu sorgulamaktadır.

Varup bigânelerle ülfet etdin
Dil-i zârım esîr-i mihnet etdin

Beni mehcûr-ı tâb u tâkat etdin
Yamansın mâ-hasal zâlim yamansın

Nedim, Musammat 32/3.Bend (Macit 2017, s.199,200)

şeklindeki mısralarda ise şair, yabancılara yakınlık gösteren sevgilinin böyle yaparak inleyen gönlünü mihnet esiri kıldığını ifade etmekte ve onu zâlimlikle suçlamaktadır.

Nedim'in şiirlerinden alınan Vâsúht tarzına uygun yukarıdaki örneklerin hemen tamamında şairin divan şiiri geleneğinden farklı olarak ortaya koyduğu gerçekçi aşk anlayışının ve günlük hayattan alınmış, yaşayan sevgili tipinin ön plana çıktığı görülür. Bu örneklerde şairin Vâsúht geleneğinde olduğu gibi sevgiliden tamamen yüz çevirmediği ve onu terk etmediği ancak tavırlarından dolayı sevgiliye karşı bir bıkkınlık ve bezginlik duygusu içinde olduğu, sevgiliye karşı müstağni bir tavır takınıp başka bir sevgili arayışına girebildiği görülmektedir. Sevgilinin vazgeçilmez olmadığını ifadesi olan bu söylem, divan şiiri geleneğinde örneğine az rastlanan ve Nedim'in şiir tarzıyla da önemli ölçüde örtüşen bir söylemdir.

Sonuç

Şiirlerinde divan şiirinin kalıplaşmış soyut kavramlarından farklı olarak gerçek hayattan alınmış unsurlara, halkın yaşayışına ve somut gözlemlere daha fazla yer veren Nedim'in bu tarzı İran edebiyatında XVI. yüzyılda gelişmeye başlayan Vukû' Mektebi'nin gerçekçi anlayışı ile büyük benzerlikler taşımaktadır. Vukû' Mektebi'nin bir yan kolu olarak gelişen ve "sevgiliden yüz çevirip başka bir sevgiliye yönelmek" şeklinde tanımlanabilecek Vâsúht tarzına uygun örnekler Nedim'in şiirlerinde de rastlanması bu benzerliği kuvvetlendiren noktalardandır. Söz konusu benzerlikler, Nedim'in şiirinde muhteva, mazmun ve hayal dünyası bakımından görülen gerçekçi yaklaşımın sebebinin sadece Osmanlı toplumundaki değişim ve Batı medeniyeti ile olan temas olmadığını, bu değişimde başka sebeplerin de âmil olduğunu düşündürmektedir. Nedim'in şiirinin gerçekçi yönünün Vukû' Mektebi ile büyük orandaki benzerliği yanında bu mektebin bir kolu olarak ortaya çıkan Vâsúht tarzına ait örneklerin Nedim'de de yer alması bize XVIII. yüzyıl şairlerinin Doğu medeniyeti ile olan bağlarını uzun süre koparmadıklarını, dahası Hind-İran sahasında ortaya çıkan akımları bu dönemde de takibe devam ettiklerini göstermektedir. Bu konuda başka şairlerin şiirleri üzerine yapılacak aynı doğrultudaki çalışmaların da bu düşüncemizi destekleyeceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (1994). "Divan Edebiyatı". *DİA*, C. 9, s.389-427.
- Arslan, M. (2007). *Mihri Hâtun Divânı*. Amasya Valiliği Yayınları. Ankara.
- Babacan, İ. (2010). "Şeyh Gâlib'in Gazellerinde 'Vâsúht' Tarzı Aşkın İzleri". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 28, s. 57-68.
- Babacan, İ. (2012). *Klasik Türk Şiirinin Sonbaharı, Sebki Hindî (Hind Üslûbu)*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Behzad, Sara (2017). "Türk ve Fars Edebiyatlarında Sevgiliden Yüz Çevirme". *Journal of Turkish Language and Literature*. Volume: 3, Issue: 1, s. 56-73.
- Bilkan, A. F. (2015). *17. Yüzyıl Türk Edebiyatı-Klasik Estetikte Yeni Yönelişler- (1600-1700)*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Dehhudâ, Ali Ekber (1377/1999). *Lügatnâme-i Dehhudâ*. C. XV. Müessesese-i İntişârât ve Çâp-ı Dânişgâh-ı Tahrân. Tahran.

- Demirel, Ş. (2017). *Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56340,sehri-divanipdf.pdf?o> (Erişim tarihi: 07.08.2019).
- Fütûhî-i Rûdma'cenî, Mahmûd (1393/2014). "Sebk-i Vâsûht Der-Şîr-i Fârisî". *Nâme-i Ferhengistân, Vîje-nâme-i Şibh-i Kârre*. S.3, s.7-31.
- Gönel, H. (2010). *15.-16.Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gürer, A. (1993). *Şeyh Gâlib Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Horata, O. (2009). *Has Bahçede Hazan Vakti, XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- İpekten, H. (1974). *İsmetî Dîvânı*. Baylan Matbaası. Ankara.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı*. TDK Yayınları. Ankara.
- Macit, M. (2017). *Nedim Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?o> (Erişim tarihi: 04.08.2019).
- Mazıoğlu, H. (2018). *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilikler*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Şemîsâ, Sîrûs (1394/2015). *Sebk-Şinâsî-i Şîr*. Neşr-i Mitrâ, Çâphâne-i Rûhânî. Tahran.
- Tanpınar, A. H. (1988). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Çağlayan Kitabevi. İstanbul.
- Tanrıbuyurdu, G. (2018). *Kalkandelenli Mu'âdi, Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59883,kalkandelenli-mu39idi-divanipdf.pdf?o> (Erişim tarihi: 10.08.2019).